

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 449

Ekonomia

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Joanna Świrska-Korlub, Jadwiga Marcinek

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych

www.pracnaukowe.ue.wroc.pl

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192

e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-616-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław

tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl

www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Piotr Adamczewski: Organizacje inteligentne w rozwoju społeczeństwa wiedzy / Intelligent organizations in the development of knowledge society	13
Maciej Banasik: Siła demokracji a władza finansjery na przykładzie kryzysu w Grecji / The strength of democracy vs. the power of high finance on the example of the crisis in Greece	23
Paweł Białynicki-Birula, Łukasz Mamica: Uwarunkowania i efekty polityki przemysłowej w świetle neoweberowskiej koncepcji państwa / Determinants and effects of industrial policy in the context of the neoweberian state model	40
Jan Borowiec: Integracja handlowa jako determinanta synchronizacji cykli koniunkturalnych w strefie euro / Trade integration as a determinant of business cycles synchronization in the Euro Area	52
Malgorzata Bułkowska: Potencjalny wpływ bilateralnych umów handlowych na wzrost gospodarczy UE – przewidywane skutki dla polskiego sektora rolno-spożywczego / Potential impact of the bilateral trade agreements on the economic growth in the EU – expected consequences for the Polish agri-food sector	61
Sławomir Czetwertyński: Produkcja partnerska a nieformalny obrót cyfrowymi dobrami informacyjnymi / Peer production vs. informal distribution of digital information goods	72
Ireneusz Dąbrowski: Mechanizmy sprzężeń zwrotnych i ujęcie cybernetyczne w ekonomii / Feedbacks and cybernetic coverage in economics	86
Tomasz Dębowski: Polityka regionalna Unii Europejskiej w Polsce – teraźniejszość i przyszłość / Regional policy of the European Union in Poland – present and future	96
Wirginia Doryń: Innowacyjność sektora niskiej techniki w krajach Unii Europejskiej – analiza porównawcza / Innovation of the low technology sector in the European Union – a comparative analysis	109
Karolina Dreła: Prekariat – kierunki zmian i wpływ na rynek pracy / Precariat – directions of changes and impact on the labour market	118
Monika Fabińska: Droga kobiet do sukcesu biznesowego w dobie polityki równych szans / Women’s road to business success in the era of equal opportunities policy	130

Maria Fic, Daniel Fic, Edyta Ropuszyńska-Surma: Społeczno-ekonomiczne ograniczenia rozwoju gospodarczego Polski w kontekście pułapki średniego dochodu / Socio-economic constraints of the Polish economic growth in context of the middle-income trap	142
Paweł Głodek: Proces komercjalizacji wiedzy a struktury uczelni wyższej – ujęcie modelowe / Process of knowledge commercialization and university organisational units – model approach.....	155
Aleksandra Grabowska-Powaga: Uwarunkowania kształtowania kapitału społecznego – odniesienia do Polski / Factors that influence social capital – references to Poland.....	169
Alina Grynia: Poziom oraz struktura finansowania działalności badawczo-rozwojowej na Litwie na tle pozostałych krajów UE / Level and structure of investment in research and development in Lithuania in comparison with other countries	177
Mariusz Hamulczuk, Jakub Kraciuk: Procesy globalizacji a wzrost gospodarczy w krajach europejskich / Globalisation processes vs. economic growth in the European countries	191
Anna Horodecka, Liudmyła Vozna: The vulnerability of the labor market as the effect of the human motivation to work / Wrażliwość rynku pracy jako skutek motywacji człowieka do pracy	207
Agata Jakubowska: Instytucjonalne podłoże relacji podmiotów funkcjonujących na rynku / Institutional background of relations between entities on the market	216
Ewa Jaska: Uwarunkowania makroekonomiczne rozwoju rynku reklamy medialnej w Polsce / Macroeconomic conditions for the development of media advertising market in Poland	224
Michał Jurek: Społeczna odpowiedzialność biznesu – ewolucja koncepcji i jej znaczenia / Corporate social responsibility – evolution of the concept and its importance.....	234
Renata Karkowska, Igor Kravchuk: Struktura inwestorów na GPW w Warszawie w kontekście zmian makroekonomicznych i rynkowych / Structure of investors in the Warsaw Stock Exchange in the context of macroeconomic and market changes.....	246
Grażyna Karmowska: Analiza i ocena poziomu ekoinnowacji w nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej / Analysis and assessment of the level of eco-innovation in the new member countries of the European Union	257
Dariusz Kielczewski: Racjonalność człowieka gospodarującego w ujęciu koncepcji <i>homo sustinens</i> / Rationality of managing man in the concept of <i>homo sustinens</i>	269

Krystyna Kietlińska: Rola powiatowych urzędów pracy w przeciwdziałaniu bezrobociu w Polsce / The role of district labour offices of work in counter-acting unemployment in Poland	277
Aneta Kisiel: Kształtowanie kapitału ludzkiego – wybrane problemy / Human capital shaping – selected issues	289
Dariusz Klimek: Funkcja ekonomiczna imigracji na polskim rynku pracy / The economic function of immigration on the Polish labor market	300
Paweł Kocoń: Zarządzanie informacją – utajnianiem i ujawnianiem – jako funkcja zarządzania publicznego / Managing the information – encryption and disclosure – as public management functions	310
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepowska-Flis: Weryfikacja hipotezy schumpeterowskiej w kontekście rodzajowej struktury wdrażanych innowacji / Verification of Schumpeterian hypothesis in the context of generic structure of innovations	319
Anna Kozłowska, Agnieszka Szczepowska-Flis: Wpływ wybranych warunków działalności gospodarczej na aktywność innowacyjną przedsiębiorstw / Influence of chosen conditions of economic activity on innovation activity of enterprises	329
Joanna Kudelko: Nowy paradygmat rozwoju w realizacji polityki spójności / New paradigm of development in the implementation of cohesion policy	340
Wojciech Leoński: Rola państwa i instytucji rządowych w promowaniu koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu w Polsce / The role of the state and government agencies in promoting the concept of corporate social responsibility in Poland	350
Renata Lisowska: Kształtowanie przewagi konkurencyjnej małych i średnich przedsiębiorstw poprzez wykorzystanie wzornictwa przemysłowego – doświadczenia województwa wielkopolskiego / Shaping the competitive advantage of small and medium-sized enterprises through the use of industrial design – experience of the Wielkopolskie Voivodeship	358
Irena Łącka: Wkład uczelni i instytutów badawczych w ochronę własności przemysłowej w Polsce w latach 2009-2014 / Input of universities and research institutes on the protection of industrial property in Poland between 2009 and 2014	368
Agnieszka Malkowska: Eksport województwa zachodniopomorskiego – charakterystyka i znaczenie dla regionu / Exports in Zachodniopomorskie Voivodeship – profile and significance for the region	381
Natalia Mańkowska: Usługi e-administracji a konkurencyjność międzynarodowa w wymiarze instytucjonalnym / E-government services and institutional competitiveness	392
Grażyna Michalczuk, Julita Fiedorczyk: Kapitał intelektualny kraju (NIC) – konceptualizacja podejść / National intellectual capital (NIC) – the conceptualization of approach	402

Michał Michorowski, Artur Pollok, Bogumiła Szopa: Przeobrażenia w sferze dochodów gospodarstw domowych w Polsce według grup społeczno-ekonomicznych w latach 1993-2014 / Transformations in household incomes in Poland by socioeconomic groups in 1993-2014	412
Dorota Milek: Przestrzenne zróżnicowanie innowacyjności polskich regionów / Spatial diversity of Polish regions innovativeness	424
Bogumiła Mucha-Leszko: Przyczyny słabego ożywienia koniunktury gospodarczej w strefie euro w świetle hipotezy o nowej sekularnej stagnacji / Causes of the Eurozone's slow economic recovery in the light of new secular stagnation hypothesis	436
Rafał Nagaj: Działania zbiorowe i na rzecz innych – analiza porównawcza polskich, litewskich i hiszpańskich studentów / Collective actions and helping others – comparative analysis of Polish, Lithuanian and Spanish student)	450
Paulina Nowak: Regionalne zróżnicowania poziomu nasycenia w ośrodki innowacji i przedsiębiorczości / Regional variation in the level of saturation in the centers of innovation and entrepreneurship	462
Robert Pietrzykowski: Rozwój gospodarczy państw Europy Środkowej i Wschodniej jako członków Unii Europejskiej / Economic development of countries of Central and Eastern Europe as members of the European Union	476
Elżbieta Pohulak-Żołędowska, Arkadiusz Żabiński: Wykorzystanie idei otwartych innowacji we współczesnych gospodarkach / Open innovation concept in contemporary economies	487
Gabriela Przesławska: Otoczenie instytucjonalne jako czynnik międzynarodowej konkurencyjności kraju oraz inkluzywnego wzrostu / Institutional environment as a factor of country's international competitiveness and inclusive growth.....	498
Malgorzata Raczkowska: Jakość życia w krajach Unii Europejskiej / Quality of life in the European Union	511
Anna Rutkowska-Gurak: Refleksje nad metodologią nauk ekonomicznych / Reflections on the methodology of economic sciences	522
Stanisław Swadźba: Wzrost gospodarczy krajów Azji Południowo-Wschodniej i Unii Europejskiej. Analiza porównawcza / The economic growth of South-East Asia and the European Union. Comparative analysis	536
Anna Sworowska: Współpraca patentowa nauki i biznesu na przykładzie województwa podkarpackiego – analiza sieci / Network analysis of patent cooperation between science and business – the case of Subcarpathian region	547
Monika Szafrńska, Renata Matysik-Pejas: Społeczna odpowiedzialność banków komercyjnych w Polsce wobec środowiska naturalnego / Corpo-	

rate social responsibility of commercial banks in Poland towards the natural environment.....	559
Piotr Szkudlarek: Płeć studentów a ich aktywność społeczna w świetle badań nad kapitałem społecznym / Sex of students and their social activity in the light of research into the social capital	573
Agnieszka Szulc: Instytucje formalne i nieformalne na rynku pracy w Polsce / Formal and informal institutions on the labour market in Poland	584
Andrzej Szuwarzyński: Porównanie efektywności działalności badawczo-rozwojowej w krajach OECD / Comparison of efficiency of research and development in OECD countries	595
Magdalena Szyszko: Oczekiwania bliskie racjonalnym? Współczesne koncepcje kształtowania oczekiwań uczestników rynku / Bounded rationality of expectations? Modern hypotheses of expectations formation of market participants.....	606
Ewa Ślęzak: Migracje Polaków po 2004 roku a gospodarstwa domowe – implikacje teoretyczne i praktyczne / Migrations of the Polish after 2004 vs. the households – theoretical and practical implications	616
Mirosława Tereszczuk: Instrumenty polityki handlowej Unii Europejskiej a polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi / Trade policy instruments of the European Union versus the Polish foreign trade in agricultural products	627
Agnieszka Tomczak: Polityka monetarna i fiskalna w warunkach wysokiego zadłużenia / Monetary and fiscal policy in the conditions of considerable indebtedness.....	639
Katarzyna Twarowska: Efekty międzynarodowej koordynacji polityki walutowej w latach 1978-2015 / Effects of international monetary policy coordination in the period 1978-2015.....	652
Zuzanna Urbanowicz: Simulation analysis of the degree of inadequacy in the single monetary policy for the EU economy outside the euro zone / Symulacyjna analiza stopnia nieadekwatności jednolitej polityki pieniężnej dla unijnej gospodarki spoza strefy euro	665
Grażyna Węgrzyn: Absolwenci na europejskim rynku pracy – analiza porównawcza / University graduates at European labour market – comparative analysis	675
Danuta Witczak-Roszkowska: Kapitał społeczny polskich regionów / Social capital of Polish regions.....	686
Katarzyna Włodarczyk: Serwicyzacja konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych / Servicization of consumption in Polish households.....	699
Renata Wojciechowska: Between economic triumphalism and anti-economism / Między tryumfalizmem ekonomicznym a antyeconomizmem	709

Malgorzata Wosiek: Migracje międzynarodowe w procesach dostosowawczych na rynkach pracy krajów UE w czasie kryzysu / International migration in the labour market adjustment processes in the EU countries during the crisis	718
Urszula Zagóra-Jonszta: Dwugłos klasyków francuskich na temat podatków – Bastiat i Sismondi / Two voices of French classics about taxes – Bastiat and Sismondi	730
Malgorzata Zielenkiewicz: Konkurencyjność krajów UE w świetle globalnego kryzysu finansowego / Competitiveness of the EU countries in the context of the global financial crisis	740

Wstęp

Z wielką przyjemnością oddajemy do Państwa rąk publikację pt. „Ekonomia”, wydaną w ramach Prac Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Opracowanie składa się z 65 artykułów, w których autorzy prezentują wyniki badań w czterech obszarach problemowych analizowanych na poziomie mikro- i makroekonomicznym.

Pierwszy obszar przedstawia rozważania dotyczące rynku pracy i instytucji rynku pracy, a także roli kapitału ludzkiego w gospodarce. Znalazły się tutaj wyniki badań na temat np.: roli urzędów pracy w przeciwdziałaniu bezrobociu, wpływu instytucji formalnych i nieformalnych na rynek pracy, zjawiska prekariatu, sytuacji kobiet na rynku pracy w dobie polityki równych szans czy pozycji absolwentów na europejskim rynku pracy. Drugi obszar dotyczy problemów makroekonomicznych współczesnych gospodarek, często ukazywanych w kontekście analizy sytuacji Polski na tle innych krajów unijnych. W tej grupie artykułów zaprezentowano wyniki analiz dotyczących m.in.: interwencjonizmu monetarnego i fiskalnego w warunkach wysokiego zadłużenia, polityki monetarnej i fiskalnej w krajach unijnych, ograniczeń wzrostu i rozwoju gospodarczego, innowacyjności i przedsiębiorczości, działalności badawczo-rozwojowej oraz roli kapitału intelektualnego kraju. Trzeci obszar tematyczny prezentowanej publikacji stanowią aspekty mikroekonomiczne, omawiając je np. dokonano analizy relacji podmiotów funkcjonujących na rynku, poddano ocenie przeobrażenia w sferze dochodów gospodarstw domowych czy opisano wpływ migracji na gospodarstwa domowe w Polsce. Czwarty obszar obejmuje zaś opracowania dotyczące fundamentów ekonomii, m.in. racjonalności człowieka w ujęciu *homo sustinens*, nowych paradygmatów rozwoju, refleksji nad metodologią nauk ekonomicznych, koncepcji kształtowania oczekiwań uczestników rynku czy analiz poglądów klasyków francuskich na temat podatków.

Książka przeznaczona jest dla pracowników naukowych szkół wyższych, specjalistów w praktyce zajmujących się problematyką ekonomiczną, studentów studiów ekonomicznych oraz słuchaczy studiów podyplomowych i doktoranckich.

Artykuły składające się na niniejszą książkę były recenzowane przez samodzielnych pracowników nauki, w większości kierowników katedr ekonomii. Chcielibyśmy serdecznie podziękować za wnikliwe i rzetelne recenzje, często inspirujące do dalszych badań. Oddając powyższą publikację do rąk naszych Czytelników, wyrażamy jednocześnie nadzieję, że ze względu na jej wszechstronny charakter spotka się ona z zainteresowaniem i przyczyni do rozpoczęcia inspirujących dyskusji.

Jerzy Sokołowski

Danuta Witzak-Roszkowska

Politechnika Świętokrzyska
e-mail: dwr@xl.wp.pl

KAPITAŁ SPOŁECZNY POLSKICH REGIONÓW

SOCIAL CAPITAL OF POLISH REGIONS

DOI: 10.15611/pn.2016.449.60

JEL Classification: O15

Streszczenie: Kapitał społeczny decyduje o współdziałaniu regionalnych społeczności i osiągnięciu – dzięki efektowi synergii – korzyści ekonomicznych, społecznych, politycznych. Analiza przestrzennego zróżnicowania kapitału społecznego, przeprowadzona z wykorzystaniem metody Z. Hellwiga, wykazała znaczne dysproporcje w poziomie tego kapitału w polskich województwach. Do skonstruowania syntetycznego miernika kapitału społecznego wykorzystano 14 cech diagnostycznych charakteryzujących jego normatywny i strukturalny wymiar oraz społeczne i polityczne skutki obecności kapitału społecznego w regionach. Tylko dwa województwa – podlaskie i małopolskie – charakteryzują się relatywnie wysokim poziomem kapitału społecznego. Najliczniejszą grupę stanowi siedem województw o niskim poziomie kapitału społecznego. Należą do niej: lubelskie, zachodniopomorskie, opolskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, lubuskie, świętokrzyskie. W świetle przyjętych cech diagnostycznych szczególnie niekorzystną sytuację ma województwo śląskie, w którym poziom kapitału społecznego jest najniższy.

Słowa kluczowe: normatywny i strukturalny wymiar kapitału społecznego, przestrzenne zróżnicowanie kapitału społecznego, taksonomiczna metoda Z. Hellwiga.

Summary: Social capital determines the cooperation of regional communities and, owing to the synergy effect, the achievement of economic, social and political profits. The analysis of social capital spatial differentiation carried out using the Hellwig's taxonomic method, shows that only two voivodeships (Podlaskie, Małopolskie) are characterised by a high level of social capital. A much more numerous group is composed of voivodeships (Lubelskie, Zachodniopomorskie, Opolskie, Pomorskie, Warmińsko-Mazurskie, Lubuskie, Świętokrzyskie) having a low level of social capital. The Śląskie Voivodeship, with the lowest level of social capital, is placed at the most disadvantageous position.

Keywords: normative and structural dimension of social capital, spatial differentiation of social capital, Z. Hellwig's taxonomic method.

1. Wstęp

Pomiar kapitału społecznego ma duże znaczenie dla rozwoju teorii ekonomii. Umożliwia empiryczną weryfikację hipotez badawczych, zwłaszcza tych, które dotyczą oddziaływania kapitału społecznego na rozwój i wzrost gospodarczy oraz aktywność innowacyjną krajów i regionów. Implikacje płynące z badań dostarczają także wytycznych w zakresie realizacji polityki gospodarczej i społecznej ukierunkowanej na rozwój kapitału społecznego. Zdiagnozowanie poziomu kapitału społecznego i wskazanie regionów zasobnych i ubogich w ten szczególny rodzaj kapitału umożliwia stosowne zróżnicowanie działań stymulujących jego rozwój.

Niniejszy artykuł ma na celu ocenę przestrzennego zróżnicowania kapitału społecznego polskich regionów na podstawie syntetycznego miernika, który umożliwia klasyfikację województw pod kątem poziomu tego kapitału. Do realizacji celu wykorzystano taksonomiczną metodę Z. Hellwiga. Syntetyczny miernik kapitału społecznego powstał na bazie 14 cech diagnostycznych.

Badania nad kapitałem społecznym są jeszcze we wczesnej fazie rozwoju, stąd pojawiają się w tej kwestii liczne kontrowersje. Wynikają one z braku uniwersalnej definicji kapitału społecznego i, co za tym idzie, problemów z operacjonalizacją tego pojęcia na potrzeby badań empirycznych. Ponadto wielu badaczy podkreśla wielowymiarowość kapitału społecznego i brak dokładnego rozpoznania związków zachodzących pomiędzy tymi wymiarami. Na potrzeby niniejszego artykułu podjęto próbę charakterystyki dwóch kluczowych wymiarów kapitału społecznego, tj. normatywnego i strukturalnego, oraz wskazania płynących stąd implikacji dla jego pomiaru.

2. Normatywny i strukturalny wymiar kapitału społecznego

K.J. Arrow [2000], dokonując krytyki koncepcji kapitału społecznego, określił, że jego mierzenie to „iluzja i pułapka”. Uważa on, iż samo pojęcie kapitału społecznego jest nieściśle i wysoce abstrakcyjne. Problem ten uwidacznia się zwłaszcza w przypadku tworzenia operacyjnych definicji na użytek badań empirycznych.

Według J. Działka [2011] kapitał społeczny odnosi się do sieci powiązań społecznych różnego rodzaju, łączących jednostki lub grupy społeczne z tych samych (tzw. powiązania wiążące) lub różnych środowisk (tzw. powiązania pomostowe), którym towarzyszą normy zaufania i wzajemności. Takie zdefiniowanie kapitału społecznego nawiązuje do klasycznych koncepcji, w których podkreślano jego dwuwymiarowość. Zgodnie z nimi kapitał społeczny ma wymiary normatywny (określany także jako kulturowy) i strukturalny.

Normatywny wymiar kapitału społecznego przejawia się w regułach, zasadach i prawidłowościach życia społecznego, dotyczących w szczególności skłonności do współpracy i wytwarzania dóbr publicznych. Reguły te kształtowane są w procesach wychowania i socjalizacji. Skłonność do współpracy jest przede wszystkim zależna

od zaufania stanowiącego „fundament życia społecznego” [Sztompka 2007]. To właśnie zaufanie i związana z nim wiarygodność stanowią istotny aspekt normatywnie rozumianego kapitału społecznego [Halpern 2005]. P. Sztompka uważa, że zaufanie w związku z koniecznością działania w warunkach niepewności i braku kontroli nad suwerennymi, przyszłymi zachowaniami ludzi stanowi swoistego rodzaju zakład (podobnie jak w grach hazardowych) wiążący się z ryzykiem [Sztompka 2007]. Stwierdza wręcz, że „zaufanie jest zakładem podejmowanym na temat niepewnych, przyszłych działań innych ludzi” [Sztompka 2007]. W kontekście tworzenia kapitału społecznego ważne jest, aby normy regulujące postępowanie ludzi zwiększały oczekiwania kooperatywnych zachowań danej społeczności dla dobra indywidualnego i publicznego. W tym tonie utrzymana jest definicja zaufania zaproponowana przez F. Fukuyamę, zgodnie z którą „zaufanie to oczekiwanie, które rodzi się w zbiorowości na temat regularnego, uczciwego i kooperatywnego zachowania innych członków wspólnoty, w oparciu o wspólnie uznawane normy” [Fukuyama 1995]. Mocne przewidywanie korzystnych intencji innego, wolnego podmiotu stanowi istotę zaufania [Dunn 1988]. Im więcej członków danej zbiorowości żywi takie przekonanie, tym większy zasięg zaufania charakteryzuje określoną społeczność. Kształtuje się wówczas swoista kultura zaufania, a normatywnie staje się ideał ufności, który powoduje, że członkowie tejże zbiorowości znajdują się pod silną presją społeczną, by ufać innym, ale jednocześnie, aby być wobec nich wiarygodnymi [Sztompka 2007]. P. Sztompka zwraca przy tym uwagę, iż tworzące się kręgi zaufania i wiarygodności poszerzają się, redukując kręgi nieufności i podejrzliwości. Stosunki społeczne nasycone zaufaniem są podstawą tworzenia się i funkcjonowania specyficznych sieci społecznych, które kształtują zdolność jej członków do zbiorowego działania na rzecz osiągania wspólnych dla danej zbiorowości celów, co stanowi istotę kapitału społecznego.

Kapitał społeczny jest zakotwiczony nie tylko w normach społecznych, ale także w sieciach społecznych, co stanowi o jego strukturalnym wymiarze. N. Lin podkreśla, iż „kapitał społeczny stanowią zasoby zawarte w sieciach społecznych i używane przez ludzi w ich działaniach” [Lin 2001]. Biorąc pod uwagę zasięg i charakter powiązań w sieciach społecznych, wyodrębnia się najczęściej dwa typy kapitału społecznego – wiążący i pomostowy. Pierwszy z nich – wiążący, cechuje się ekskluzywnością sieci powiązań. Jest budowany na podstawie więzi skierowanych do wnętrza danej grupy społecznej, silnie ją spajających, ograniczających otwartość na inne, konkurencyjne idee, wartości, postawy. W ten sposób tworzy się homogeniczna grupa, zamknięta na kontakty z otoczeniem, zwłaszcza z tymi jego społecznościami, które reprezentują odmienne style życia i funkcjonowania. Im silniejsza jest ekskluzywność sieci społecznych, tym większa nieufność, wrogość, a nawet ksenofobia i agresja wobec wszystkich, którzy są poza nią.

Z kolei kapitał społeczny pomostowy budowany jest na podstawie więzi inkluzywnych, skierowanych na zewnątrz danej grupy społecznej, które łączą ludzi z różnych zinstytucjonalizowanych struktur społecznych. Charakteryzuje się słabszymi emocjonalnymi więziami pomiędzy jego członkami (w stosunku do tych, które wy-

stępują w kapitale wiążącym), otwartością w nawiązywaniu kontaktów interpersonalnych z ludźmi o różnych, często odmiennych wartościach, postawach, stylach życia. W ten sposób tworzy się heterogeniczna grupa. Sprzyja to wymianie informacji, zmianom, pobudza kreatywność i innowacyjność [Witczak-Roszkowska 2016].

Obok kapitału wiążącego i pomostowego wyróżnia się także, zwłaszcza w naukach politycznych, trzeci typ kapitału społecznego – łączący. Dotyczy on relacji pionowych pomiędzy warstwami społecznymi, w hierarchicznych strukturach władzy, także ze sferą instytucji [Działek 2011].

Pozytywny wpływ na rozwój gospodarczy, zdaniem większości badaczy przedmiotu ma przede wszystkim pomostowy kapitał społeczny. Sugerują oni, że kapitał społeczny typu pomostowego przyspiesza rozwój gospodarczy, zaś typu wiążącego hamuje go. F. Sabatini [2006] na podstawie badań stwierdził istnienie dodatniej korelacji wskaźników rozwoju gospodarczego i pomostowego kapitału społecznego¹. M. Woolcock [1998] wysuwa natomiast wniosek o konieczności zachowania równowagi pomiędzy kapitałem społecznym wiążącym i pomostowym.

Swoistym wyzwaniem jest opracowanie spójnych wskaźników, które umożliwią wyciągnięcie wniosków na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym [Gajowiak 2012]. Większość badaczy zgadza się, iż dokonując pomiaru kapitału społecznego, należy uwzględnić jego dwa wymiary – normatywny i strukturalny [Van Deth 2003]. Stanowisko takie przyjęli m.in. D. Narayan i M. F. Cassidy [2001]. Dokonując podziału wskaźników opisujących kapitał społeczny, wyodrębnili wskaźniki odnoszące się do jego normatywnego i strukturalnego wymiaru².

W przypadku pomiaru normatywnego kapitału społecznego najczęściej wykorzystywanym wskaźnikiem jest poziom zaufania. Mierząc poziom zaufania, dokonuje się jego podziału na osobisty i uogólniony. Zaufanie osobiste powstaje w toku regularnych kontaktów społecznych, a jego podstawą jest wiarygodność członków interakcji uzyskana dzięki wzajemnemu respektowaniu zobowiązań. Jeśli zaufanie osobiste znajduje potwierdzenie w dalszym etycznym postępowaniu i wzajemnym respektowaniu zobowiązań w danej społeczności, ulega rozszerzeniu na wszystkie kontakty, również te potencjalne. W ten sposób na bazie zaufania osobistego powstaje zaufanie uogólnione. Wskaźniki odzwierciedlające poziom innych normy życia społecznego dotyczących otwartości, uczciwości, solidarności, przestrzegania reguły wzajemności są rzadziej wykorzystywane w badaniach empirycznych.

W pomiarze strukturalnego kapitału społecznego najczęściej wykorzystywanym wskaźnikiem jest liczba różnego typu organizacji społecznych (fundacji, stowarzyszeń) na jednostkową liczbę mieszkańców. Pomimo iż zdecydowanie lepszym

¹ Podkreślić należy, iż F. Sabatini badał korelacje między pomostowym i wiążącym kapitałem społecznym a produktywnością pracowników i wskaźnikiem rozwoju społecznego (HDI), nie zaś wzrostem PKB [Sabatini 2006].

² Dodatkowo wyróżnili oni jeszcze wskaźniki, które są determinantami kapitału społecznego, oraz takie, które określają społeczne, ekonomiczne i polityczne konsekwencje obecności kapitału społecznego na danym obszarze [Narayan, Cassidy 2001].

rozwiązaniem byłoby wykorzystywanie takich wskaźników kapitału społecznego, jak liczba członków poszczególnych organizacji przypadających na określoną liczbę mieszkańców oraz poziom rzeczywistego zaangażowania członków w działalność organizacji, to trudności z dostępnością danych ograniczają takie praktyki.

3. Metodyka badań

W badaniach własnych wykorzystano metodę Z. Hellwiga [1968]. Jest to jedna z metod taksonomicznych, określana jako metoda wzorca. Na potrzeby badania utworzono abstrakcyjny obiekt P_o określany wzorcem rozwoju. Na podstawie przyjętych zmiennych diagnostycznych skonstruowano wskaźniki syntetyczne określające poziom kapitału społecznego. Następnie dokonano uporządkowania województw z punktu widzenia poziomu kapitału społecznego – od najwyższego do najniższego. Uwzględnione zmienne diagnostyczne w pierwszej kolejności poddano standaryzacji w celu sprowadzenia różniących się wartości poszczególnych cech do wielkości porównywalnych. Jest to niezbędny warunek umożliwiający przeprowadzenie dalszych obliczeń. Standaryzację cech przeprowadzono przy wykorzystaniu tzw. formuły zero-jedynkowej, uwzględniającej średnią arytmetyczną oraz odchylenie standardowe zbioru wartości standaryzowanej cechy (por. wzór (1)).

$$Z_{ik} = \frac{x_{ik} - \bar{x}_k}{s_k}, \quad (1)$$

gdzie: z_{ik} – standaryzowana wartość cechy k w jednostce i ; x_{ik} – bezwzględna wartość cechy k w jednostce i ; \bar{x}_k – średnia arytmetyczna cechy k ; s_k – odchylenie standardowe cechy k .

W dalszej kolejności scharakteryzowano, uwzględnione w badaniu zmienne diagnostyczne, dzieląc je na stymulanty i destymulanty. Zmiennymi stymulantami są takie zmienne, których wyższe wartości świadczą o wyższym poziomie badanego zjawiska, a zmiennymi destymulantami nazwane są takie zmienne, których niższe wartości świadczą o wyższym poziomie badanego zjawiska. W dalszej kolejności zdefiniowano wzorec rozwoju jako obiekt charakteryzujący się najwyższymi wartościami dla stymulant i najmniejszymi dla destymulant, który ma zestandaryzowane współrzędne $z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0k}$, gdzie:

$$Z_{ok} = \begin{cases} \max\{z_{ik}\} - \text{gd}y \ x_k \ \text{jest} \ \text{stymulant} \\ i \\ \min\{z_{ik}\} - \text{gd}y \ x_k \ \text{jest} \ \text{destymulant} \end{cases}. \quad (2)$$

Odległość między poszczególnymi województwami a obiektem P_o (wzorcem), oznaczoną jako c_{io} , obliczono według wzoru:

$$c_{io} = \sqrt{\sum_{k=1}^K (z_{ik} - z_{ok})^2} \quad (3)$$

$$(i = 1, 2, 3, \dots, N).$$

Utworzona zmienna c_{io} , według formuły (3), nie jest unormowana. Aby spełnić ten postulat, konstruowany jest tzw. względny taksonomiczny miernik rozwoju, który oblicza się według wzoru:

$$d_i = 1 - \frac{c_{io}}{c_o} \quad (4)$$

$$(i = 1, 2, 3, \dots, N),$$

gdzie:

$$c_o = \bar{c}_o + 2 \cdot s_o \quad (5)$$

\bar{c}_o , s_o – odpowiednio średnia arytmetyczna i odchylenie standardowe ciągu c_{io} ($i = 1, 2, 3, \dots, N$); d_i – wskaźnik syntetyczny;

przy czym:

$$\bar{c}_o = \frac{1}{N} \cdot \sum_{i=1}^N c_{io} \quad (6)$$

oraz

$$s_o = \sqrt{\frac{1}{N} \cdot \sum_{i=1}^N (c_{io} - \bar{c}_o)^2}.$$

Górna granica otrzymanej w wyniku obliczeń syntetycznej miary rozwoju d_i (4) przyjmuje wartości 1. Im wartość miary d_i jest bliższa jedności, tym dany obiekt (województwo) jest mniej oddalony od wzorca i charakteryzuje się wyższym poziomem kapitału społecznego.

4. Przestrzenne zróżnicowanie kapitału społecznego w polskich regionach

W niniejszym artykule przyjęto, nawiązując do dorobku Putnama [2001], iż kapitał społeczny stanowi charakterystykę zbiorowości terytorialnej (w tym przypadku województw), na którą składają się powiązania międzyludzkie i normy społeczne decydujące o współdziałaniu regionalnych społeczności i osiągnięciu, dzięki efektowi synergii, korzyści ekonomicznych, społecznych, politycznych. Ich osiągnięcie wymaga istnienia wszystkich trzech rodzajów kapitału społecznego (wiążącego, łączącego, i pomostowego). Jest to zgodne ze stanowiskiem Woolcocka [1998], który podkreślał, że „mogą istnieć różne typy kapitału społecznego, zaś ich zasoby należy optymalizować a nie maksymalizować”. Autonomiczne i łączące powiązania uzupełniają korzyści wynikające z powiązań zakorzenionych oraz łagodzą ich negatywne konsekwencje społeczne i gospodarcze. Stąd w badaniach własnych w zestawie 14 cech diagnostycznych występują takie, które charakteryzują różne rodzaje kapitału społecznego. Nawiązują one do powyżej przedstawionej definicji kapitału społecznego, charakteryzują jego normatywny i strukturalny wymiar oraz społeczne i polityczne

skutki jego obecności w regionach³. Dane statystyczne niezbędne do utworzenia bazy danych pozyskano Głównego Urzędu Statystycznego (wykorzystano głównie publikacje: „Rocznik Statystyczny Województw 2014” i „Kapitał ludzki w Polsce 2014. Studia i analizy”), Banku Danych Lokalnych oraz Diagnozy Społecznej 2015.

Wymiar normatywny kapitału społecznego charakteryzują trzy zmienne diagnostyczne – udział w populacji objętych badaniem osób deklarujących: zaufanie społeczne do sąsiadów (w %), zaufanie do policji (w %), wrażliwość na naruszanie dobra publicznego (w %).

Wymiar strukturalny kapitału społecznego charakteryzują cztery zmienne diagnostyczne: liczba ochotniczych straży pożarnych na 10 tys. mieszkańców, liczba fundacji i stowarzyszeń (poza OSP) na 10 tys. mieszkańców, liczba klubów sportowych na 10 tys. mieszkańców, liczba organizacji społecznych (poza wymienionymi powyżej), np. komitety rodzicielskie, koła łowieckie itp. na 10 tys. mieszkańców.

Społeczne i polityczne skutki obecności kapitału w regionie odzwierciedla sześć zmiennych diagnostycznych. Cztery z nich stanowią stymulanty kapitału społecznego. Są to: frekwencja w wyborach samorządowych w 2014 roku, suma środków przekazanych z odpisów 1% rozliczenia podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego na 10 tys. mieszkańców⁴, udział w populacji objętej badaniem osób, które angażowały się w działania na rzecz społeczności lokalnej (gminy, osiedla, miejscowości w %), liczba krwiodawców na 10 tys. mieszkańców.

Trzy kolejne stanowią destymulanty kapitału społecznego. Należą do nich liczba przestępstw stwierdzonych przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. mieszkańców i liczba przestępstw gospodarczych na 10 tys. mieszkańców oraz liczba dorosłych skazanych za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego na 10 tys. mieszkańców.

Województwa charakteryzują się umiarkowanym zróżnicowaniem pod względem cech przyjętych w badaniu kapitału społecznego. Wartość współczynnika zmienności oscyluje w przedziale od 4,63 do 54,87%. Największe zróżnicowanie wykazują województwa pod względem trzech cech diagnostycznych, tj. sumy środków przekazanych z odpisów 1% rozliczenia podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego na 10 tys. mieszkańców, liczby przestępstw gospodarczych na 1000 mieszkańców, liczby ochotniczych straży pożarnych na 10 tys. mieszkańców.

Współczynnik zmienności dla pierwszej ze wskazanych cech wynosi 54,87%. Najwyższymi sumami odpisów 1% rozliczenia podatkowego na rzecz organizacji porządku publicznego w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców charakteryzowały się województwa: dolnośląskie (155 tys. zł), wielkopolskie (144 tys. zł), małopolskie

³ Zastosowany podział mierników kapitału społecznego nawiązuje do wcześniej przedstawionej propozycji D. Narayan i M.F. Cassidy [2001].

⁴ W tym przypadku lepszą zmienną diagnostyczną byłaby liczba osób dokonujących tego odpisu na 10 tys. mieszkańców. Niestety z braku dostępu do pełnych i wiarygodnych danych statystycznych w tym zakresie, zastosowano mniej doskonałą zmienną diagnostyczną, tj. sumę środków przekazanych z odpisów 1% rozliczenia podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego na 10 tys. mieszkańców.

(119 tys. zł). Najniższą wartości wskaźnik ten osiągnął w województwach: warmińsko-mazurskim (39 tys. zł), podkarpackim (38 tys. zł), świętokrzyskim (31 tys. zł).

Następną cechą w znacznym stopniu różnicującą województwa jest liczba przestępstw gospodarczych na 1 tys. mieszkańców. W tym przypadku współczynnik zmienności wynosi 37,8%. Do województw o najniższej liczbie przestępstw gospodarczych popełnionych w 2014 roku należą: podkarpackie (1,86), podlaskie (1,98), łódzkie (2,94). Najwyższą wartością tego wskaźnika charakteryzowały się województwa: świętokrzyskie (5,88), lubuskie (6,84), śląskie (7,37).

Województwa wykazują także zróżnicowanie pod względem liczby ochotniczych straży pożarnych na 10 tys. mieszkańców. Współczynnik zmienności dla tej cechy wynosi 37,52%. W 2014 roku najwyższą wartość osiągnął ten wskaźnik w województwach: lubelskie (7,98), świętokrzyskie (6,97) podlaskie (5,99). Natomiast najniższą wartość charakterystyczna była dla zachodniopomorskiego (2,69), dolnośląskiego (2,59), śląskiego (2,11).

Województwa są najmniej zróżnicowane pod względem takich cech, jak: liczby osób deklarujących zaufanie do policji i frekwencji w wyborach samorządowych. W pierwszym przypadku współczynnik zmienności wynosi 4,63%, w drugim – 6,35%.

Najwięcej osób deklaruje zaufanie do policji w województwach: kujawsko-pomorskim (68,2%) i pomorskim (67,8%), najmniej zaś – w świętokrzyskim (58,2%) i opolskim (60,0%).

Najwyższą frekwencję w wyborach samorządowych odnotowano w województwach: świętokrzyskim (53,41%) i mazowieckim (51,26%), natomiast najniższą w śląskim (43,40%) i opolskim (42,70%).

Na podstawie wartości syntetycznego miernika, obliczonego z wykorzystaniem metody Z. Hellwiga, wyodrębniono cztery grupy województw charakteryzujących się różnym poziomem rozwoju kapitału społecznego. W tym celu wykorzystano średnią arytmetyczną uzyskanych miar syntetycznych dla wszystkich województw oraz odchylenie standardowe [Adamowicz, Janulewicz 2012]. Zidentyfikowano w ten sposób cztery grupy województw:

- grupa I województwa najwyższym wskaźniku poziomu rozwoju $d_i \geq \bar{d}_i + S_{di}$,
- grupa II województwa o średnim wskaźniku poziomu rozwoju, $\bar{d}_i \leq d_i < \bar{d}_i + S_{di}$,
- grupa III województwa o niskim wskaźniku poziomu rozwoju, $\bar{d}_i - S_{di} \leq d_i < \bar{d}_i$,
- grupa IV województwa o najniższym wskaźniku poziomu rozwoju, $d_i < \bar{d}_i - S_{di}$,

gdzie: d_i – wartość wskaźnika syntetycznego; \bar{d}_i – wartość średnia wskaźnika syntetycznego d_i ; S_{di} – odchylenie standardowe wskaźnika d_i .

Najwyższym poziomem kapitału społecznego charakteryzują się województwa podlaskie (wartość syntetycznego wskaźnika Hellwiga wynosi 0,364) i małopolskie (0,309) (por. rys. 1).

Kolejną grupę, o średnim poziomie kapitału społecznego, tworzy sześć województw: wielkopolskie (0,273), podkarpackie (0,264), kujawsko-pomorskie (0,231), dolnośląskie (0,225), łódzkie (0,223), mazowieckie (0,216) (por. rys. 1).

Najliczniejszą grupę stanowi siedem województw charakteryzujących się niskim poziomem kapitału społecznego. Należą do niej województwa: lubelskie (0,187), zachodniopomorskie (0,166), opolskie (0,154), pomorskie (0,131), warmińsko-mazurskie (0,129), lubuskie (0,118), świętokrzyskie (0,098), zaś bardzo niskim poziomem charakteryzuje się jedynie województwo śląskie, dla którego wartość syntetycznego wskaźnika Hellwiga wyniosła -0,038 (por. rys. 1).

Ze względu na wymogi redakcyjne ograniczające liczbę stron niniejszego artykułu, w dalszych analizach skoncentrowano się na dwóch krańcowo różnych pod względem poziomu kapitału społecznego województwach, tj. podlaskim i śląskim.

Rys. 1. Przestrzenne zróżnicowanie kapitału społecznego w Polsce

Źródło: opracowanie własne.

Badania własne wykazały najwyższy poziom kapitału społecznego w województwie podlaskim. Otrzymane wyniki są pod tym względem zbieżne z badaniami prowadzonymi m.in. przez M. Paszkiewicza [2009] i R. Kamińskiego [2008]. Według M. Paszkiewicza poziom kapitału społecznego Podlaskiego na tle pozostałych województw jest ponadprzeciętny [Paszkiewicz 2009]. Także R. Kamiński za-

licza województwo podlaskie do regionów o dużym kapitale społecznym [Kamiński 2008].

W badaniach własnych o najwyższym poziomie kapitału społecznego w województwie podlaskim zdecydowała duża aktywność społeczna mieszkańców regionu, połączona z ich wrażliwością na naruszanie dobra publicznego oraz niską przestępczością. Spośród 14 cech charakteryzujących kapitał społeczny podlaskiego trzy osiągają najwyższą wartość, dwie kolejne lokują województwo na drugiej pozycji. Podlaskie charakteryzuje się najwyższą liczbą organizacji społecznych⁵ na 10 tys. mieszkańców. Wskaźnik ten osiąga wartość 1,816 i jest ponad 3,5 razy wyższy niż w województwie śląskim (w którym jest on najniższy). Mieszkańcy podlaskiego wykazują ponadprzeciętną wrażliwość zarówno na potrzeby innych ludzi, jak i na naruszanie dobra publicznego. Znajduje to odzwierciedlenie w wartości dwóch wskaźników: liczby krwiodawców na 10 tys. mieszkańców oraz deklarowanej wrażliwości na naruszanie dobra publicznego. W obu przypadkach województwo podlaskie zajmuje pierwsze miejsce pod względem wartości tych wskaźników. Liczba krwiodawców na 10 tys. mieszkańców wynosi w Podlaskiem to 263 osoby, podczas gdy średnia wartość tej cechy dla wszystkich województw kształtuje się na poziomie 155,5. Wrażliwość na naruszanie dobra publicznego deklaruje 61,2% mieszkańców podlaskiego (średnia wartość tej cechy dla wszystkich województw wynosiła 52,13%).

Atutem województwa podlaskiego jest także niski poziom przestępczości. W 2014 roku liczba przestępstw ogółem stwierdzonych przez policję na 10 tys. mieszkańców, jak i liczba przestępstw gospodarczych na 1 tys. mieszkańców należała w podlaskim do najniższych wśród województw. Zajmowało ono drugą lokatę pod względem wartości tych wskaźników.

Województwem o najniższym poziomie kapitału społecznego jest śląskie. Spośród 14 cech diagnostycznych charakteryzujących kapitał społeczny śląskiego 11 osiągnęło poziom niższy od średnich ich wartości dla wszystkich województw. Województwo śląskie, w przeciwieństwie do podlaskiego, charakteryzuje relatywnie niską aktywność społeczną jego mieszkańców. Trzy wskaźniki ją ilustrujące osiągnęły w śląskim najniższą wśród województw wartość. Są to: liczba OSP na 10 tys. mieszkańców, liczba fundacji i stowarzyszeń (poza OSP) na 10 tys. mieszkańców, oraz liczba pozostałych organizacji społecznych (nie wskazanych powyżej) na 10 tys. mieszkańców. Wartości tych wskaźników wynoszą odpowiednio: 2,12 (tj. ponad 3,8 razy mniej niż w lubelskim charakteryzującym się jego najwyższą wartością), 19,52 (tj. ponad 1,6 razy mniej niż w województwie mazowieckim), 0,51 (tj. ponad 2,7 razy mniej niż w województwie kujawsko-pomorskim).

Województwo śląskie wypada także niekorzystnie pod względem wskaźników przestępczości: stwierdzono w nim ponad 2 razy więcej przestępstw niż w woje-

⁵ Wskaźnik ten obejmuje organizacje społeczne inne niż: fundacje, stowarzyszenia, OSP, związki zawodowe, kluby sportowe. Przykładem organizacji społecznych uwzględnionych w obliczaniu niniejszego wskaźnika są koła łowieckie, komitety rodzicielskie itp.

wództwie podkarpackim charakteryzującym się najniższymi wskaźnikami przestępczości. Jeszcze większe różnice między śląskim a podkarpackim występują dotyczą liczby przestępstw gospodarczych na 1 tys. mieszkańców. W śląskim wskaźnik ten jest blisko 4 razy wyższy niż w podkarpackim.

5. Zakończenie

Wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym stanowi główny cel przyjętej przez rząd Strategii rozwoju kapitału społecznego. Zróźnicowanie przestrzenne w poziomie kapitału społecznego między polskimi regionami sprawia, iż realizacja tego celu będzie szczególnie trudna w województwach ubogich w ten specyficzny rodzaj kapitału. W kontekście przyjętych w badaniu własnym cech diagnostycznych do grupy tej zalicza się osiem województw: lubelskie, zachodniopomorskie, opolskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, lubuskie, świętokrzyskie, śląskie.

Działania na rzecz rozwoju kapitału społecznego w tych województwach powinny być zintensyfikowane na poziomie regionu. To właśnie poziom regionalny i lokalny jest najlepszą platformą do kreowania kapitału społecznego. Pozwala na uchwycenie specyficznych uwarunkowań geograficznych, ekonomicznych, społecznych i kulturowych wpływających na deficyt kapitału społecznego, a następnie podjęcie adekwatnych działań. Nie należy jednak oczekiwać natychmiastowych, spektakularnych efektów. Budowanie kapitału społecznego jest procesem długotrwałym, wymagającym głębokich przemian w mentalności i postawach społecznych. Wynika ze społecznej samoregulacji, stąd trudno kapitał społeczny kształtować jedynie przez działania odgórne. W ramach realizowanej polityki krajowej i regionalnej władze winny skupić się na tworzeniu korzystnych warunków rozwojowych dla kapitału społecznego oraz dostarczaniu bodźców aktywizujących regionalne społeczności, unikając jednocześnie radykalnych, głębokich interwencji w istniejące relacje [Fiedel 2003]. Strukturą służącą kreowaniu kapitału społecznego poprzez bodźcowe oddziaływanie na aktywność społeczności jest partnerstwo lokalne. Będąc dobrowolnym porozumieniem aktorów życia społeczno-gospodarczego (instytucji publicznych, organizacji społecznych i przedsiębiorstw), mającym na celu dbałość o rozwój lokalny, przełamuje pasywność ich mieszkańców i uczy współpracy. Pozytywne efekty współpracy podejmowanej w ramach partnerstwa są źródłem wzrostu zaufania, poszerzają też fukuyamowski [Fukuyama 2003] promień zaufania. Ponadto, jako swoistego rodzaju sieć powiązań, wzmacnia zaangażowanie obywatelskie oraz integruje społeczeństwo.

Grupą szczególnie predestynowaną do absorpcji kluczowych dla rozwoju kapitału społecznego wartości, takich jak: zaufanie, otwartość, uczciwość, solidarność, przestrzeganie reguły wzajemności, odpowiedzialność, są ludzie młodzi. To oni stanowią fundament społeczny, który decydować będzie w przyszłości o sile oddziaływania kapitału społecznego na rozwój gospodarczy regionów i kraju. O jakości tego

fundamentu w dużej mierze decyduje system edukacji. Programy i metody nauczania, już w początkowych stadiach edukacji, powinny kłaść nacisk na rozwijanie postaw kooperatywnych, promować zaangażowanie i aktywność społeczną młodych (np. w wolontariacie). Na kreację kapitału społecznego wpływa także reprezentowany przez młodych ludzi kapitał ludzki. Dobrze wykształcona młodzież jest zazwyczaj bardziej otwarta i tolerancyjna, co sprzyja budowaniu kapitału społecznego [Witczak-Roszkowska 2016].

Od skłonności lokalnych i regionalnych społeczności naszego kraju do głębokich przemian światopoglądowych i polityki regionalnej pobudzającej postawy sprzyjające kooperacji, kreatywności i komunikacji społecznej oraz partycypacji społecznej zależeć będzie przyszły poziom kapitału społecznego w Polsce.

Literatura

- Adamowicz M., Janulewicz P., 2012, *Wykorzystanie metod wielowymiarowych w określeniu pozycji konkurencyjnej gminy na przykładzie województwa lubelskiego*, [w:] *Metody ilościowe w badaniach ekonomicznych*, Borkowski B., Kukuła K. (red.), Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Arrow K.J., 2000, *Observation on social capital: Prospects for a new concept*, *Academy of Management Review*, vol. 27, no. 1.
- Bednarek-Szczepeńska M., 2013, *Zróźnicowanie przestrzenne kapitału społecznego w Polsce – ujęcie przeglądowe*, *Przegląd Geograficzny*, nr 85, s. 573-597.
- Bourdieu P., 1986, *The Forms of Capital*, [w:] *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York.
- Czapiński J., 2015, *Kapitał społeczny*, [w:] *Diagnoza społeczna 2015*, Czapiński J., Panek T. (red.), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej i Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
- Dunn J., 1988, *Trust and Political Agency*, [w:] *Making and Breaking Cooperative Relations*, Gambetta D. (red.), Basil Blackwell, Oxford.
- Działek J., 2011, *Kapitał społeczny – ujęcie teoretyczne i praktyka badawcza*, *Studia Regionalne i Lokalne*, 3(45), s. 100-118.
- Field J., 2003, *Social Capital. Key Ideas*, Routledge, London.
- Fukuyama F., 1995, *Zaufanie: kapitał społeczny a droga do dobrobytu*, PWN, Warszawa-Wrocław.
- Fukuyama F., 2003, *Kapitał społeczny*, [w:] *Kultura ma znaczenie. Jak wartości wpływają na rozwój społeczeństw*, Harrison J.E., Huntington S.P. (red.), Zysk i S-ka, Poznań.
- Gajowiak M., 2012, *Kapitał społeczny w świetle literatury*, [w:] *Kapitał społeczny w rozwoju regionu*, Skawińska E. (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- GUS, 2015, *Kapitał ludzki w Polsce 2014. Studia i analizy*, Gdańsk.
- Halpern D., 2005, *Social Capital*, Polity Press, Cambridge.
- Hellwig Z., 1968, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału kraju na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, *Przegląd Statystyczny*, t. XV, nr 4, s. 306-327.
- Kamiński R., 2008, *Aktywność społeczności wiejskich*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Lin N., 2001, *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Narayan D., Cassidy M.F., 2001, *A dimensional approach to measuring social capital*, *Current Sociology*, vol. 49, no 2, s. 59-102.

- Paszkiewicz M., 2009, *Wpływ kapitału społecznego na wzrost gospodarczy w Polsce na przykładzie wybranych czynników*, Wydział Ekonomii UŁ, Łódź.
- Putnam R.D., 1993, *The prosperous community. Social capital and public life*, American Prospect, 4 (13).
- Putnam R.D., 2001, *Social capital: Measurement and consequences*, Canadian Journal of Policy Research, no. 2(1), <http://www.oecd.org/dataoecd/25/6/1825848.pdf>.
- Sabatini F., 2006, *Does Social Capital Improve Labour Productivity in Small and Medium Enterprises?*, La Sapienza, Roma.
- Sztompka P., 2007, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Znak, Kraków.
- Van Deth J.W., 2003, *Measuring social capital: Orthodoxies and continuing controversies*, International Journal of Social Research Methodology, vol. 6, no. 1, s. 79-92.
- Witeczak-Roszkowska D., 2016, *Kapitał ludzki i kapitał społeczny w rozwoju i wzroście gospodarczym*, [w:] *Zarządzanie i gospodarka. Wybrane zagadnienia i procesy*, Kot J. (red.), Politechnika Świętokrzyska, Kielce, s. 57-72.
- Woolcock M., 1998, *Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework*, Theory and Society, vol. 27, no. 2, s. 151-208.